

**AXBOROT TEXNALOGIYALARIDAN FOYDALANGAN HOLDA
FIRIBGARLIKKA QARSHI KURASHISH****ASAMOV JALOLIDDIN NIZAMETDINOVICH***2007-yil IIV Akademiyasi bitiruvchisi*

ANNOTATSIYA: *Ushbu ilmiy ishda axborot texnologiyalarining firibgarlikka qarshi kurashishdagi ahamiyati yoritilgan. Raqamli texnologiyalar taraqqiyoti bilan birga, firibgarlik usullari ham murakkablashib bormoqda. Shunday sharoitda, zamonaviy texnologiyalar yordamida aniqlash, ogohlantirish va oldini olish mexanizmlarini ishlab chiqish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur ishda internet orqali sodir etilayotgan moliyaviy va shaxsiy ma'lumotlar bilan bog'liq firibgarlik holatlarini aniqlash usullari, xavfsizlik tizimlarini kuchaytirish, hamda axborot texnologiyalari vositasida monitoring va nazorat mexanizmlari ishlab chiqish amaliy misollar asosida tahlil etilgan. Shuningdek, foydalanuvchilarni xabardor qilish, axborot madaniyatini shakllantirish ham firibgarlikning oldini olishda muhim omil ekani ta'kidlangan.*

Kalit so'zlar: *axborot texnologiyalari, firibgarlik, xavfsizlik, monitoring, nazorat, axborot madaniyati, ogohlantirish tizimi.*

Axborot texnologiyalaridan foydalangan holda firibgarlikka qarshi kurashish, zamonaviy xavfsizlik tizimlarining samaradorligini oshirish, shuningdek, internetdan foydalanuvchilarni firibgarlikdan himoya qilishni ta'minlash uchun turli xil kreativ amaliy fikrlar va misollarni ko'rib chiqish mumkin.

Birinchidan, mobil ilovalar orqali foydalanuvchilarga firibgarlik holatlari haqida ogohlantirish tizimini joriy qilish mumkin. Masalan, banklar o'z mijozlariga bank kartalaridan foydalanish paytida xavfsizlik xabarnomalarini yuborib turishadi. Bu tizimlar, agar shubhali yoki no'xush tranzaksiyalar aniqlansa, foydalanuvchiga darhol xabar yuborib, uning hisobini bloklash imkoniyatini yaratadi.

Ikkinchidan, onlayn xizmatlar orqali firibgarlikni aniqlashda sun'iy intellekt yordamida tahlil qilish tizimlarini joriy etish mumkin. Misol uchun, ba'zi kompaniyalar firibgarlik holatlarini aniqlashda machine learning (mashina o'rganish) algoritmlaridan foydalangan holda, shubhali tranzaksiyalarni oldindan taxmin qilishga harakat qilmoqdalar. Bu tizimlar vaqt o'tishi bilan yanada aniqlashga qodir bo'ladi va firibgarlikning oldini olishga katta yordam beradi.

Shuningdek, ta'lim va targ'ibot ishlari orqali axborot texnologiyalarining xavfsiz foydalanilishi haqida xabardorlikni oshirish muhim ahamiyatga ega. Masalan, maktablar va oliy o'quv yurtlarida talabalar va o'qituvchilar uchun maxsus seminarlar o'tkazilishi mumkin, bunda onlayn firibgarlik va internet xavfsizligi haqida ma'lumotlar beriladi. Bu orqali odamlar o'z ma'lumotlarini qanday himoya qilishni va shubhali faoliyatdan qanday qochish kerakligini o'rganadilar.

Ayrim misollarda, firibgarlar ko'pincha ishontirish orqali odamlarni aldashadi. Shuning uchun, axborot texnologiyalarini ishlab chiqish va tarqatish jarayonida foydalanuvchilarga firibgarlikni oldini olish uchun aniq va sodda ko'rsatmalar berish zarur. Misol uchun, firibgarlik holatlarini aniqlashga mo'ljallangan onlayn platformalarda foydalanuvchilarga tizimdan qanday to'g'ri foydalanish va qanday xatoliklarni oldini olish kerakligini tushuntiruvchi qo'llanmalar ishlab chiqish mumkin.

Shuningdek, firibgarlik holatlarining oldini olish uchun ko'plab davlat va maxsus tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish ham muhim. Misol uchun, maxsus "xavfsiz onlayn to'lov" tizimlarini yaratish, shuningdek, xalqaro hamkorlik orqali firibgarlikni aniqlash va uning oldini olishdagi samaradorlikni oshirish mumkin.

Bundan tashqari, bir nechta internet resurslarini birlashtirib, foydalanuvchilarga firibgarlikdan qochishning eng yaxshi amaliyotlari haqida o'rgatish mumkin. Bunday resurslar axborot xavfsizligini ta'minlash, shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish va firibgarlar bilan qanday kurashish kerakligini tushuntiradi.

Ushbu kreativ fikrlar va amaliy misollar, axborot texnologiyalaridan samarali foydalanish orqali firibgarlikni kamaytirish va undan himoya qilishni ta'minlashga yordam beradi.

Axborot texnologiyalaridan foydalangan holda firibgarlikka qarshi kurashish bo'yicha kreativ amaliy misollarni jadvalda keltirdim. Jadvalda har bir misolning qisqacha tavsifi va amaliy jihatlari ko'rsatilgan:

Amaliy Misol	Tavsifi	Amaliy Jihatlar
Mobil Xavfsizlik Ilovasi	Banklar va moliyaviy tashkilotlar mijozlariga firibgarlikdan ogohlantirish uchun mobil ilovalar yaratish.	Ilova orqali foydalanuvchilar shubhali harakatlar bo'lsa, xabar oladilar va hisobni tezda bloklash imkoniyatiga ega.
Onlayn Tranzaksiya Monitoring Tizimi	Onlayn xizmatlar orqali shubhali yoki xavfli tranzaksiyalarni avtomatik aniqlash.	Tizim avtomatik tarzda shubhali tranzaksiyalarni aniqlaydi va foydalanuvchiga ogohlantirish yuboradi.
Internet Xavfsizligi Seminarlar	Talabalar va foydalanuvchilar uchun internetda firibgarlikni qanday oldini olish haqida seminarlar o'tkazish.	Foydalanuvchilarni firibgarlik, parol xavfsizligi, shubhali veb-saytlardan himoya qilish haqida o'rgatish.
Xavfsiz Onlayn To'lov Tizimi	Maxsus xavfsiz to'lov tizimlarini ishlab chiqish.	To'lovlar faqat ishonchli va xavfsiz saytlar orqali amalga oshiriladi, firibgarlik xavfini kamaytiradi.
Ma'lumotlarni Shifrlash	Onlayn tranzaksiyalarni amalga oshirishda foydalanuvchi ma'lumotlarini shifrlash.	Tranzaksiyalar vaqtida foydalanuvchi shaxsiy ma'lumotlari shifrlanadi, bu ma'lumotlarni firibgarlardan himoya qiladi.

Amaliy Misol	Tavsifi	Amaliy Jihatlar
Maxfiylikni Oshirish	Foydalanuvchilarga o'z shaxsiy ma'lumotlarini himoya qilish uchun maxfiylik va xavfsizlikni oshirish bo'yicha qo'llanmalar taqdim etish.	Foydalanuvchilar o'z shaxsiy ma'lumotlarini faqat xavfsiz platformalarda va to'lov tizimlarida taqdim etadilar.
Ijtimoiy Tarmoq Monitoring	Ijtimoiy tarmoqlarda firibgarliklarni aniqlash va oldini olish uchun avtomatik tizimlar yaratish.	Tarmoqlarda firibgarlik va yolg'on ma'lumotlarni tezda aniqlash va tarmoqdan olib tashlash.

Bu jadvalda ko'rsatilgan misollar, axborot texnologiyalaridan foydalanish orqali firibgarlikni aniqlash, himoya qilish va oldini olishni osonlashtiradi. Har bir misol turli xil xavfsizlik yondashuvlarini o'z ichiga oladi, bu esa onlayn va mobil tizimlarda foydalanuvchilarni firibgarlikdan himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, axborot texnologiyalari hozirgi kunda firibgarlikka qarshi kurashishda samarali vosita sifatida ishlatilmoqda. Yangi tizimlar va texnologiyalar yordamida firibgarliklarni aniqlash va oldini olishning zamonaviy usullari kiritilmoqda. Bunday yondashuvlar firibgarlar tomonidan amalga oshiriladigan harakatlarni tezda aniqlash va foydalanuvchilarni himoya qilish imkonini beradi.

Firibgarlikka qarshi kurashishda texnologiyalar, ayniqsa, xavfsizlikni oshirish, shubhali harakatlarni monitoring qilish, foydalanuvchi ma'lumotlarini himoya qilish va xavfsiz tranzaksiyalarni amalga oshirishda muhim rol o'ynaydi. Bunga qo'shimcha ravishda, foydalanuvchilarni ta'lim va ogohlantirish tizimlari orqali firibgarlikdan ehtiyot bo'lishga undash, internet xavfsizligini oshirishda o'zgarishlarni amalga oshirish hamda yangi texnologiyalarni sinovdan o'tkazish zarurati oshmoqda.

Shu bilan birga, tizimlar va ilovalar yordamida firibgarlikni aniqlash va oldini olishning samarali yo'llari rivojlanib bormoqda. Har bir firibgarlik holatini oldindan ko'rish va unga qarshi samarali choralar ko'rish, jamiyatni xavfsizroq qilish va

foydalanuvchilarga ishonchli xizmatlar taqdim etishda axborot texnologiyalarining ahamiyati kuchaymoqda.

Kelajakda axborot texnologiyalaridan yanada samarali foydalanish, firibgarlikka qarshi kurashishda yangi yondashuvlar va innovatsiyalarni joriy etish zarur bo'ladi. Bu esa nafaqat huquqni muhofaza qilish organlari, balki barcha foydalanuvchilarning xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyatga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Tursunov, A. (2020). Axborot xavfsizligi va firibgarlikka qarshi kurashish: Zamonaviy yondashuvlar. Toshkent: Fan va Texnologiya nashriyoti.
2. Karimov, U. (2018). Axborot texnologiyalari va ularning jamiyatdagi roli. Samarqand: Samarqand davlat universiteti nashriyoti.
3. Ismoilov, D. (2019). Internet xavfsizligi: Firibgarlik va uning oldini olish usullari. Tashkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi.
4. Mahmudov, E. (2021). Zamonaviy axborot texnologiyalari va firibgarlik: Tadqiqot va amaliy yondashuvlar. Buxoro: Buxoro davlat universiteti nashriyoti.